

Zawsze pomiędzy poza — książki Radosława Nowakowskiego. Komunikat

Tomasz A. Kalita

Biblioteka Jagiellońska

e-mail: tomasz.kalita@uj.edu.pl

<https://doi.org/10.19195/0079-4767.63.11>

Od 4 do 29 kwietnia 2024 roku w Bibliotece Jagiellońskiej udostępniona była wystawa pod tytułem *Zawsze pomiędzy poza — książki Radosława Nowakowskiego*. Była to jedna z wielu ekspozycji mająca za cel promocję najcenniejszych zbiorów księżnicy uniwersyteckiej w Krakowie, a zarazem już czwarta wystawa poświęcona pisarzom kojarzonym z nurtem liberatury.

Radosław Nowakowski urodził się w Kielcach w 1955 roku. Studiował architekturę na Politechnice Krakowskiej, z którego to kierunku w końcu zrezygnował. W tym czasie zainteresował się muzyką perkusyjną i przyłączył się do zespołu Osjan założonego przez Jacka Ostaszewskiego, muzyka jazzowego, współpracującego między innymi z grupą Anawa. Jak się okazało, bycie bębniarzem miało się stać zawodem Radosława Nowakowskiego na lata; oddał mu się z pasją i wypracował swój własny styl.

O pracy Radosława Nowakowskiego w charakterze pisarza i wydawcy początkowo wiedzieli głównie tylko znajomi. Dopiero po czasie ten obszar działalności artystycznej wysunął się na pierwszy plan. Prawdopodobnie obecnie Radosław Nowakowski jest bardziej znany jako niekonwencjonalny pisarz i twórca książki artystycznej niż muzyk. Wystawa prezentowana w Bibliotece Jagiellońskiej skupia się właśnie na tej części jego dorobku artystycznego.

Związany z Radosławem Nowakowskim nurt literatury został nazwany liberaturą przez Zenona Fajfera w 1999 roku. Ogólnie rzecz ujmując, określa

on ten rodzaj pisarstwa, który oprócz elementów językowych dzieła literackiego wykorzystuje także cechy materialne medium danej treści; zazwyczaj jest nim książka. Jednak w przypadku kieleckiego pisarza liberatura łączy się z książką artystyczną. Co ważne, cały proces powstawania dzieła literackiego jest wynikiem tylko jego działalności, także wydawniczej. Bycie edytorem własnych prac wpisuje się zresztą w długą historię twórców, którzy sami musieli zająć się wydawaniem swoich dzieł (na przykład angielski preromantyk, William Blake) z powodu niechęci wydawców do podjęcia się produkcji niestandardowych książek.

Tytuł wystawy *Zawsze pomiędzy poza — książki Radosława Nowakowskiego* nawiązuje do słów użytych w manifestie samego twórcy zatytułowanym *Dlaczego moje książki są takie, jakie są* (2000). Odnoszą się one do książek autora i trafnie określają jego miejsce w literaturze polskiej, a jest nim pełna niezależność oraz samowystarczalność. Autorzy ekspozycji postawili sobie trzy cele, które zostały zrealizowane: oprócz wystawy powstała pierwsza książka całkowicie poświęcona Radosławowi Nowakowskiemu jako pisarzowi oraz film dokumentalny o nim w reżyserii Macieja Zborka (Archiwum UJ). Wszystkie te elementy promocji twórczości kieleckiego pisarza były udostępnione za darmo.

Obiekty na wystawie zostały uporządkowane według dwóch tematów: książki jako takiej i podróżowania, które jest motywem dominującym w pisarstwie Radosława Nowakowskiego. Pierwszy temat dzieli się z kolei na kilka innych: oprawa, papier/format, ilustracja, czcionka.

Książki Radosława Nowakowskiego zestawione są z pracami artystów związanych z dwiema szkołami artystycznymi w Krakowie: Akademią Sztuk Pięknych i Wydziałem Sztuki Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej. Obecnie w Polsce poszanowanie tradycji z nowatorstwem w czarnej sztuce łączą głównie szkoły artystyczne. Niestety wciąż nie przekłada się to w wystarczający sposób na ogólny stan drukarstwa w Polsce, którego symbolem pozostanie książka klejona (popularna zresztą na całym świecie). Przykłady prac młodych artystów książki dobrze współgrają z oryginalnymi rozwiązaniami edytorskimi Radosława Nowakowskiego. Warto dodać, że na ekspozycji można zobaczyć różne wersje tych samych utworów, w tym pierwsze rękopisy i maszynopisy. Całość opatrzona jest komentarzami z tekstów znanych typografów (Friedrich Forssman, Roland Reuß), liberatów (Katarzyna Bazarnik, Zenon Fajfer) oraz samego Radosława Nowakowskiego. Trzeba jednak dodać, że są to teksty rysujące ogólne tło, a nie argumentacja za ideami kieleckiego pisarza.

Prezentowane książki pozwalają zobaczyć trzy tendencje w twórczości autora *Ulicy Sienkiewicza w Kielcach* (można by zresztą pokusić się o stwierdzenie, że wyznaczają one także trzy okresy w jego dotychczasowej działalności).

Pierwsza wyróżnia się eksplorowaniem możliwości książki jako medium. Ta cecha wydaje się bardzo dynamiczna, a charakteryzujące się nią dzieła zdają się czasami sytuować na granicy zabawy znanej już u dadaistów. Przykładowe prace pochodzą głównie z wcześniejszych lat pracy wydawniczej: *Ogon słońca* (1981), *Nieopisanie świata cz. 1* (1980–1984), *Nieopisanie świata cz. 2* (1985), dzieło życia: *Nieopisanie świata cz. 3* (1988–1999); ponadto trzy *Tajne kroniki Sabiny* (1996, 1997, 2001) oraz najbardziej znana książka Radosława Nowakowskiego — *Ulica Sienkiewicza w Kielcach* (2002).

Druga tendencja to odejście od „ilustracyjności” książek ku czystej typografii. Cechą charakterystyczną tej twórczości jest granie dużymi, białymi przestrzeniami papieru. Prawdopodobnie *Nieopisanie Moskwy/Zegar* (1993) oraz *Nieopisanie góry* (1999) były dziełami zapowiadającymi ten etap. Potem mamy wyjątkową książkę, najpiękniejszą być może w dorobku Radosława Nowakowskiego, *NORWAY TO KVIKAKO* (2011). Ponadto wymieńmy: *Nieznaki drogowe* (2007), *Nieopisanie świata (część siedemnasta)* (2006), *Tuleja* (2015), *Ogólna i szczególna teoria wolucji* (2021).

Trzecia i jak na razie ostatnia cecha jest przeciwieństwem drugiej. Jest to powrót do rysunku, można by nawet powiedzieć, że jest to okres odejścia od literatury, gdyż ilustracja wychodzi na pierwszy plan, a teksty są coraz krótsze. Przykładem może być *Drugie nieopisanie góry* (2021) oraz całkowicie narysowane *Orysowanie świata — Aveyron* (2017). Prawdopodobnie jednak był to krótki okres w twórczości Radosława Nowakowskiego. W czasie pisania tego komunikatu pojawiła się na stronie wydawnictwa artysty, Liberatorium, nowa książka z 2024 roku, która nawiązuje do etapu drugiego, najbardziej emblematycznego.

Dla literaturoznawstwa, a także historii sztuki, Radosław Nowakowski jest dużym wyzwaniem. Zbiór jego książek jest już dość liczny. Ponadto artysta zajmuje się tłumaczeniami, a także instalacją, performansem. Ostatnio powrócił do muzyki (obecnie głównie interesuje go klawesyn). A jednak nie powstała jeszcze żadna monografia o nim. Próba usystematyzowania twórczości kieleckiego twórcy potrzebuje prawdopodobnie większego komparatystycznego zespołu badawczego. Warto wykorzystać fakt, że artysta wciąż jest aktywny i chętnie dzieli się swoimi spostrzeżeniami — ma także dobrą pamięć, która okazała się nieoceniona dla twórców krakowskiej wystawy.

Tomasz A. Kalita

bibliotekarz Biblioteki Jagiellońskiej, kurator wystawy